

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1217

Fıkıh Usûlünde
Haber Nazariyesi
Dr. Furkan ÇAKIR

Yayın Koordinatörü
Murat AYDEMİR
Editör
Prof. Dr. Huriye MARTI
Kapak Tasarım
Emin BEBEK
İç Tasarım
R. Ahmet AKAY

ISBN: 978-625-428-383-3

1. Baskı, Ekim 2023, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 18.08.2023
tarih ve 180 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

*Bu eserin ilmi/edebî redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.*

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mh. 1256. Cd. No: 11
Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312 354 91 32
e-posta: bilgi@tdv.com.tr

FIKIH USÛLÜNDE HABER NAZARİYESİ

Dr. Furkan ÇAKIR

ÖN SÖZ

■

İslâmî bilgi kaynağının en önemli malzemelerinden biri haberdır. Kur'an ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözleri sonraki kuşaklara haber vasıtasıyla ulaştığından, İslâm âlimleri erken dönemlerden itibaren bu konuya temas etmişlerdir. Esas itibarıyla ilim elde etme vasıtası olarak haberin bilgi değeriyle ilgili araştırmalar daha çok kelâmcıların sahasına girmektedir. Ancak onlar haberin bizatihi kendisiyle değil, bilgi değeriyle meşgul olmuşlardır. Hadis ve fıkıh usûlü disiplinleri de çeşitli boyutlarıyla haberi incelemektedirler. Özellikle hicrî ilk iki asırda haber ve hadis kelimelerinin birbirinin yerine kullanıldığı, bu bakımdan hadisçilerin haber kavramına fazlasıyla yer verdiği görülmektedir. Fakat hadisçiler, haberin bilgi değerinden ziyade aktarım faaliyetlerine yönelmektedirler. Fıkıh usûlcüleri ise haberi, "ahbâr" ya da "sünnet" adını verdikleri bölümler altında inceleyerek haber kuramını inşa etmişlerdir. Usûlcüler, haber kuramında hem kelâmcılar gibi haberin bilgi değerine hem de hadisçiler gibi hadis ve sünnet meselelerine temas etmektedirler. Bu bakımdan fıkıh usûlü eserlerinin ilgili bölümlerinin mukayeseli bir biçimde incelenmesi anlamlıdır.

Bu çalışma, hicrî V. asır usûlcülerinin haber kuramlarının mukayeseli bir incelemesidir. Çalışmada haberin epistemik değeri ve bilgi sistemi içerisindeki yeri tetkik edilecektir. Aynı zamanda usûl eserlerinin işlevleri baz alınacak ve haber teorilerinin bunlara uygunluğu gün yüzüne çıkarılacak, usûlcülerin hadis ve sünnete dair görüşleri bu çerçevede tahlil edilecektir.

Çalışmamız bir giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölüm bilgi nazariyesine ayrılmış olup, burada bilginin mahiyeti, imkânı ve kaynaklarına değinilecektir. Birinci bölümün sonunda bilginin kaynaklarından olan haberle ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra, V/XI. asır

usûl eserlerinin haber teorilerine tahsis edilen ikinci bölüme geçilecektir. Üçüncü bölümde ilgili haber teorilerinin mukayeseli bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Sonuç kısmında ise haber nazariyelerinin muhtevaları ile usûl eserlerinin işleviyle ilgili iddiaların ne kadar gerçeği yansıttığına temas edilecektir.

Öncelikle bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan, desteklerini esirgemeyen, nezaket ve hoşgörüsüyle araştırmanın sonuna kadar yanımda olan, çalışmanın seyrini titizlikle takip eden ve tenkitleriyle olgunlaşmasını sağlayan sayın Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar'a en kalbi şükran ve muhabbetlerimi arz ederim. Bilimsel çalışmalarım da usûl ilmiyle iştigal etmemi öğütleyerek bu araştırma konusunu bana tavsiye eden muhterem hocam Prof. Dr. Mehmet Görmez'e, çalışmalarımın nüshalarını okuyarak beni yönlendiren Prof. Dr. Recep Tuzcu ve Doç. Dr. Yusuf Acar hocalarım ile Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Yüceer, Dr. Arş. Gör. Süleyman Şahin ve Arş. Gör. Abdullah Karaca'ya en kalbi şükranlarımı sunarım. Bunun yanında akademik birikimlerini paylaşma hususunda oldukça cömert davranan Dr. Arş. Gör. Esat Sabırlı ve Dr. Arş. Gör. Sami Bayrakçı'ya teşekkür ederim. Çalışmalarım sırasında her daim yanımda hissettiğim anne ve babama, yoğun çalışma temposunda zamanlarından tasarruf etmeme rağmen küçük yürekleriyle büyük olgunluk gösteren kızlarım Hatice Vera ve Canan Hafsa'ya ve bu uzun, yorucu sürecin tamamlanmasında engin sabır, hoşgörü ve desteğinden dolayı eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Furkan Çakır
2023 - Konya

İÇİNDEKİLER

■

Ön Söz	V
Kısaltmalar	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM BİLGİ NAZARİYESİ

1. BİLGİNİN MAHİYETİ.....	11
1.1 Bilginin Tanımı.....	12
1.2 Bilgi Felsefesinin Ortaya Çıkışı.....	15
1.3 Bilgi Felsefesinin Diğer Disiplinlerle İlişkisi.....	17
2. BİLGİNİN İMKANI.....	19
2.1 Tavır Olarak Şüphencilik	20
2.2 Yöntemsel Şüphencilik	20
2.3 Deney Dışı Bilgiye İlişkin Şüphencilik.....	21
2.4 Radikal Şüphencilik.....	22
3. BİLGİNİN KAYNAĞI	23
3.1 Duyular	24
3.2 Akıl	28
3.3 Deney	31
3.4 Sezgi.....	34
Rasyonel Sezgi.....	34
Felsefi Sezgi	35
Mistik Sezgi	36
3.5 Haber.....	51
Tanımı	51
Usûlcülerin Haber Nazariyesinde Kullandığı Kavramlar.....	54

Haber Veren Açısından	55
Haberin Kendisi Açısından	59
Haberden Çıkarılan Sonuçlar Açısından	62
Haberle İlişkisi Açısından.....	67

İKİNCİ BÖLÜM

HİCRÎ V. ASIR USÛL ESERLERİNDE HABER TEORİSİ

1. EBÛ YALÂ EL-FERRÂ'NİN HABER TEORİSİ.....	73
1.1 Kavramsal Çerçeve.....	73
1.2 Haberin Kısımları ve İfade Ettiği Bilgi Değeri.....	76
Mütevâtir Haber	77
Âhâd Haber	82
1.3 İsnad Tenkidi.....	90
Râvi Tenkidi	90
1.4 Muhteva Tenkidi.....	100
Arz	100
2. BÂCÎ'NİN HABER TEORİSİ	109
2.1 Kavramsal Çerçeve.....	109
2.2 Haberin Kısımları ve İfade Ettiği Bilgi Değeri.....	111
2.3 İsnad Tenkidi.....	116
Râvi Tenkidi	116
Rivayette İnkita'	123
Haber Alma ve Aktarma Yolları	126
2.4 Muhteva Tenkidi.....	127
Arz	127
Mâna ile Rivayet	131
Rivayetin Ta'nı.....	132
3. SERAHSÎ'NİN HABER TEORİSİ.....	134
3.1 Kavramsal Çerçeve.....	135
3.2 Haberin Kısımları ve İfade Ettiği Bilgi Değeri.....	142
Mütevâtir Haber	144
Meşhur Haber	147
Âhâd Haber	150
3.3 İsnad Tenkidi.....	158
Râvi Tenkidi	158
Râvi Çeşitleri.....	168
Rivayette İnkita'	179
Haber Alma ve Aktarma Yolları	184

Rivayet Lafızları	189
3.4 Muhteva Tenkidi.....	190
Sarâhaten Muâraza	190
Delâleten Muâraza.....	197
Teâruz ve Tercih.....	201
Yazıdan Rivayet.....	205
Mâna ile Rivayet	207
Rivayetin Ta'nı.....	209
4. GAZZÂLÎ'NİN HABER TEORİSİ.....	218
4.1 Kavramsal Çerçeve.....	218
Mürüvvet	219
Teyakkuz.....	219
4.2 Haberin Kısımları ve İfade Ettiği Bilgi Değeri.....	219
Mütevâtir Haber	221
Âhâd Haber	225
4.3 İsnad Tenkidi.....	229
Râvi Tenkidi	229
Haber Alma ve Aktarma Yolları	235
4.4 Muhteva Tenkidi.....	238
Arz	238
Teâruz ve Tercih.....	239
Mâna ile Rivayet	241
Rivayetin Ta'nı.....	242
Takti' ve Ziyâde	242

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİCRÎ V. ASIR FIKIH USÛLÜ ESERLERİNDE HABER TEORİLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ

1. HABERİN BİLGİ DEĞERİ.....	247
2. İSNAD TENKİDİ.....	259
3. MUHTEVA TENKİDİ	284
SONUÇ	297
BİBLİYOGRAFYA	305
EKLER	327